

Janez Kajzer: *Sanjska hiša*. Ljubljana: Nova revija (zbirka Samorog), 2004.

Kajzerjeva knjiga *Sanjska hiša* je nekako dvodelna, obe "polovici" sta približno enako obsežni. Zanimivo je, v čem se razlikujeta: namreč po pripovedni drži avtorja, saj je prvi del zasnovan bolj sproščeno in ironično kot ne, bolj kot nastopajoči liki pa so v ospredju tisočera dejstva o pripravah na gradnjo hiše – drugi se preveša v pripoved s kritičnimi premisami na račun gradnje in seveda nastopajočih likov, kar pomeni, da gre v njem za pravo malo analizo ljudi in njihovega obnašanja. Sicer obstaja še nekaj manjših razlik, toda ne eno ne drugo ne gre v škodo celotnega "sporočila", ki ga prinaša zgodba.

Sicer so Kajzerjeve knjige doslej neredko izpričevale tisto, kar je tudi temu prvemu delu temelj: humor. S humorno substanco do glavnega junaka in njegovega okolja je zaznamovan ves ta (prvi) del, saj je napisan s precej "smehotvorne" energije o tem, kako Gregor Gradnik, Grogelj imenovani, človek menda duhovnih nagnjenj, mladi oče dveh otrok, stanovalec v garsonjeri, sanja o večjem bivalnem prostoru, se o tem pogovarja s svojim direktorjem v službi in si ogleduje parcele, da bi na njih postavil oziroma zgradil svoj atrij, pa se praviloma naredi tako, da se ves načrt vsakokrat ponesreči. Zgodba se dogaja v še socialističnih časih, v njih pa je ob drugem delovalo obilo mehanizmov, zaradi katerih normalno misleči državljan, povrh še intelektualc, ostane praznih rok. Pri tem se pripovedovalec očitno ne identificira z njim, saj ga opazuje z razdalje – in kakor da ne verjame v njegov projekt, ga tudi imenuje "morebitni graditelj" ali interesent za atrij, humorno se izraža o njegovi želji, da bi našel stanovanje, ki bi bilo na vse strani funkcionalno in bi seveda bilo dom, ki bi bil hkrati blizu zemlji in odprt nebu in bi v njem res bilo mogoče živeti, ustrezno vsakršnim potrebam in senzibilnosti intelektualca. V tej luči se mu marsikatero tedaj na ogled ponujajoče se "stanovališče"

zdi povsem nemogoče in se zato toliko močneje oklepa svoje sanje o idealnem atriju. Le-ta postane njegova obsesivna želja, zaradi nje ga včasih tlači mora, pozneje kdaj pa kdaj "skoraj brezup", saj se mu načrti po vrsti izjalovijo, celo rodni oče mu ne dovoli postaviti stanovanjskega prizidka, o katerem se je mladi mož skoraj že bil dogovoril s pravim arhitektom. Ampak kmalu ga doleti sreča: brata na domači parceli odstopita od gradnje in njegov veliki sen se začne uresničevati.

V tej zvezi je treba omeniti, da v slikovitih opisih prizadevanj za hišo, ki svoj prvi vrh naposled dosežejo pri nastajanju nove zgradbe, bralec doživlja tudi prvi pripovedni vrhunec knjige: nekateri prizori proti koncu tega dela so zelo domiselni in poglobljeni, med njimi npr. opis delovanja betonskega mešalca, ali pa pri sklepnem dejanju iskanje vhodnih vrat in kljuke. Sicer pa se ob scenah same gradnje dotlej neutrudni iskalec parcel oziroma "kandidat za graditelja" tudi sam polagoma preobraža: ni več radovedni, mestoma pohlevni opazovalec in poslušni sogovornik, temveč postaja nekdo, ki je "šef", ki ukazuje (svojim delavcem) in svojo višjo intelektualno raven izpričuje na podrejenih pa tudi na ljudeh iz okolja, ki je vse predmestno obrtniško, neredko polno zavisti in nižje kulture. Na tej točki se sama ironična perspektiva, iz katere je pripovednik opazoval svoje like, malce zoži, in namesto ljubeznivega posmehovalca vidimo na delu resnega pripovednika kritika, bolje, zadržanega očitarja, ki zavrača zgrešene lepotne okuse navadnih občanov, morda pa tudi stanovanjsko politiko oblasti.

S tem je ustvarjen "prehod" k domnevno drugemu delu knjige, ki je namenjen gospodarjevemu spopadu s temi občani, konkretno s štirimi sosedi, ki mu nagajajo zaradi pritlehno banalnih razlogov, značilnih bojda za nižji ali nizek socialni sloj, v katerem so bolj kot drugje doma psihična zavrtaost, brezobzirnost, zavist, egoizem, nasilje itd. To je pretežno že čas po zgodovinskem obratu, v njem pa gledamo sliko slovenskega predmestja, v katerem tvorijo večino potomci slovenskega kmečkega življa in poklici, kot so mesar, obrtnik "švasar", gozdar, novopečeni politik veljak itd. Njihove predstave o svetu, delovne navade in način življenja se nikakor ne ujemajo z življenjskim slogom povsem intelektualno naravnane lastnika nove hiše. Med njim in njimi prihaja do mučnih, banalnih, pravzaprav neumnih zapletov, ki jim Gradnik ni kos s še takšno popustljivostjo, k pravemu redu jih ne more prisiliti niti s sklepom sodišča (primer s "švasarjem"). Razočaran nad sosesko naposled sklene, da se bo z družino odselil v blokovsko stanovanje, kjer upa najti več miru in skladja s sosedi. Preselitev se potlej tudi res zgodi.

Ali naj bi to pomenilo, da se je velika in težavna zgodba o gradnji hiše in sanjah o lastni hiši kljub vsemu končala srečno? Odgovor bi težko bil povsem pritrdilen. Sklepno spoznanje knjige je namreč dokaj negotovo, odprto: Gradniku se na koncu, ko obsedi v "svetlem stanovanju sanjskih razsežnosti", zazdi, da se je po četrto stoletja vsakršnih peripetij z gradnjo in po bivanju v atriju, znašel tam, kjer je bil na začetku, ko je pred četrto stoletja sanjal, da mu je šef v službi ponujal veliko "šestsobno stanovanje", pa ga ni maral. Tudi zdaj

namreč ne ve, ali bo tu našel, kar je iskal: svoj mir, ali pa bo treba kdaj znova na pot iskanja novega bivališča?

Sanjska hiša ima torej dve vsebinski ravni: prvo z iskanjem eksistencialne izpolnjenosti in notranjega ravnotežja, drugo s kočljivo socialno podlago in pogledom na okolje, ki iz perspektive, kakršno srečamo v tej knjigi, še ni bilo opisano. Nasprotno, pred njo je bilo nekako "zaščiteno", pač v tem smislu, da je bilo aktualno in priporočljivo govoriti zlasti o tistem, kar je bolj ali manj sugerirala površna, včasih tudi zmanipulirana "moralna" ali pa tudi "politična korektnost", ne pa nuja po izpovedi, ki se ravna le po odkriti volji in intelektualni potrebi.

To je torej v naših razmerah zanimiva pripoved: realistična, z realno temo, realnim problemom in prav tako realnim "izhodom". Napisana je, zlasti še v prvem delu, pisateljsko intenzivno; pisec je v snovi, ki jo je v taki ali drugačni obliki doživljal skoraj vsakdo, predvsem pa najbrž sleherni "graditelj", našel posebnosti, v njih pa odkril nenavadne, prezrte povezave in prvine, ki jih sestavljajo – z drugimi besedami, znal jih je razplesti in pokazati v taki luči, da bralca lahko presenečajo.